

**ПРЕГЛЕД НА ПРАВНАТА ЗАЩИТА НА АВТОРСКОТО ПРАВО И СРОДНИТЕ МУ
ПРАВА ПО БЪЛГАРСКОТО ПРАВО И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ В
ЕВРОПЕЙСКИ И МЕЖДУНАРОДЕН МАЩАБ**

Николай Иванов¹

„Въображението е по-важно от знанието”

Алберт Айнщайн (1879 - 1955)

I. Увод

Цитирам тази знаменателна мисъл на Алберт Айнщайн, защото **тя изразява най-точно изходната точка на интелектуалната собственост, която се основава на силата на въображението**. Без да омаловажава знанието, именно Айнщайн разбира добре, че способността да стъпиш на съществуващата основа на общоприетото знание и въпреки това да имаш възможността да проникнеш отвъд, да се насочиш към следващата граница до откритието, това стои в основата на личния, културния и икономическия прогрес. В случай, че Айнщайн просто се бе задоволил да научи правалата и законите на физиката, така както са му били преподавани, той вероятно би бил отличен студент, но никога не би стигнал до разработването на теорията на относителността, станала основа на съвременната физика, такава каквата я познаваме днес и която продължава да се развива².

Историята на човечеството е история на *приложението на въображението* или на новаторството и творчеството към съществуващото познание. По този начин се осъществява и прогреса на обществото в решаването на едни или други възникнали проблеми и се постига по-висок жизнен стандарт³. От ранните писмени източници от Месопотамия, китайския абакус, сирийския астролаб, древните индийски обсерватории, печатната преса на Гутенберг, двигателя с вътрешно горене, пеницилина, лекарствата на растителна основа и лечебните методи от Южна Африка, транзистора, полупроводниковата нанотехнология и т.н – всичко това се дължи на въображението на творците от цял свят, с което става възможен прогресът на обществото.

¹ студент в 4 курс, Магистърска програма „Право”, Нов български университет.

² Камил Идрис, Интелектуалната собственост – мощно средство за икономически растеж, Световна организация за интелектуална собственост и Патентно ведомство на Република България, IP Bulgaria, 2006.

³ Предполага се, че обогатяването на знанието и добавянето на ново познание доставя един по-висок жизнен стандарт, едно улеснение за човечеството и привнася качеството на живота на хората. Безспорен е приносът на интелектуалната собственост като организирана система за закрила на тези тези нематериални блага .

Интелектуалната собственост е термин, с който се описват идеи, изобретения, технологии, произведения на изкуството, музиката, литературата, които са нематериални, когато се създават, но придобиват стойност в материална форма като продукти. Интелектуалната собственост представлява *търговското приложение на творческата мисъл*, която разрешава определено техническо или художествено предизвикателство⁴. Това не е самият продукт, а идеята зад него, начинът, по който тази идея се изразява, и специфичният начин, с който тя е именована и описана. Строго юридическото понятие за обективно авторско право се свързва с система от правни норми, регулиращи обществените отношения, възникващи във връзка с създаването и ползването на интелектуална собственост⁵. Световната организация за интелектуална собственост (СОИС)⁶ прокламира универсалната стойност на интелектуалната собственост⁷ и доказва, че интелектуалната собственост принадлежи на всички народи, свързана е с всички времена и култури и че е оставила остечатъка си върху еволюцията в света, исторически е допринесла за прогреса на обществата. Интелектуалната собственост представлява наше общо наследство.

От най-древните ритуали, от зараждането на музиката и танците, погребалните обреди, пещерните рисунки, писаното слово и театралните представления до употребата на съвременни технологии, *човечеството се идентифицира и се определя чрез културно творчество* и израз под формата на художествени творби и произведения. Голяма част от тях продължават да живеят и разцъфтяват в многообразие и днес във фолклора и други форми на традиционни знания. Това са показатели за социален прогрес и качество на живот. Като частна собственост на техните създатели, те се оценяват от обществото на базата на много основания (включително тяхната икономическа, политическа и културна роля), но специфичната им ценност са заветите на човешкото усилие, които живеят в тях.

От казаното дотук, изглежда излишно да привеждам аргументи в подкрепа на *нуждата от засилена защита на интелектуалната собственост в национален и международен план*.

II. Преглед в историческоправна перспектива на развитието на интелектуалната собственост

⁴ Повече у Идрис, цит.съч.

⁵ Повече у проф. д-р Георги Боянов, Основи на гражданското право, Авалон, София, 2006, с.343

⁶ Конвенцията за учредяване на Световната организация за интелектуална собственост е подписана в Стокхолм на 14 юли 1967 година и е изменена на 28 септември 1979 година. Вж. и <http://www.wipo.int/clea/docs/en/wo/wo029en.htm>

⁷ Световна декларация за интелектуална собственост (WO/GA/26/4 Анекс IV), представена на Асамблеята на страните-членки на организацията, повече на http://www.wipo.int/about-wipo/en/pac/ip_declaration.htm

1. В историческо-правна перспектива понятието интелектуална собственост е старо.

Първият систематизиран и целенасочен опит за закрила на интелектуалната собственост се приписва на Венецианския закон от 1474 година. Целяло се закрила на изобретенията под формата на патент, тъй като той предоставял изключително право на индивида, с което за пръв път се ограничавал и обществения интерес. През XVI век в Англия вече съществувала патентната система. Разпространението на печатарската преса предизвиква на свой ред необходимостта от създаването на закон за авторското право. Всъщност изобретяването на печатарската преса е събитието, допринесло в съществена степен за зараждането на първата система за авторско право в света⁸.

2. Постепенно с развитието на глобализацията започва да се чувства *необходимостта от международна закрила на интелектуалната собственост*. В отговор на тази нужда международната общност изработва и приема **Парижката конвенция за закрила на индустриалната собственост от 1883 година**⁹. Закрилата, която се осигурявала е чрез права върху индустриалната собственост под формата на патенти (изобретения), марки и промишлен дизайн. Около средата на XIX век¹⁰ известни автори откриват, че техни творби се възпроизвеждат нелегално и се продават в други страни и от това те не получавали роялти¹¹. За да бъде отстранена тази практика, известният френски писател, авторът на „Клетниците“, Виктор Юго, организира група от известни автори, които сформират Международната литературна асоциация, станала по-късно известна под името Международна литературна и художествена асоциация, с намерението да се установи някаква основна форма на международна закрила на творбите им. Така през 1886 година в сила влиза другият значим международноправен акт за интелектуалната собственост – **Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения**¹².

3. През първите стотина година след приемането на Парижката и Бернската конвенции се забелязва увеличаване на закрилата върху изобретенията, марките и другите обекти на индустриална собственост, както и на творби, попадащи под закрилата на авторското право на международно ниво. Забелязва се и началото на сътрудничеството на държавите в областта на

⁸ На Гутенберг се признава отпечатването на най-старата оцеляла печатна книга в Западния свят „Библията на Гутенберг“, в която страницата има 42 реда

⁹ Това се явява и първият международен договор в тази област, предназначен да помага на хората от една страна да получат закрила на своето интелектуално творчество в други държави

¹⁰ Повече у J.M. Roberts, История на Европа, Оксфорд, Хеликон, София, 1996, с.214

¹¹ „Роялти“ – възнаграждение, получавано от титуляра на авторското право най-често въз основа на сключен договор за прехвърлянето му на трето лице

¹² Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения осигурявала взаимното признаване на авторските права между различните страни. Бернската конвенция за закрила на литературните и художествените произведения от подписването си на 09.09.1886г. е ревизирана пет пъти и е допълвана два пъти, като към 01.01.2007г. към нея са се присъединили 163 държави. Повече у Георги Саракинов, Авторско право и сродните му права в Република България, Сиби, София, 2007

закрила на интелектуалната собственост. Постоянната подкрепа и развитието на системата за закрила на интелектуалната собственост през изминалия век потвърждава факта, че много държави признават *ролята на интелектуалната собственост за развитието и стимулирането на изобретенията и техническите и художествените постижения*¹³. От голямо значение е тук да се отбележи, че това, което подчертава значението на интелектуалната собственост винаги е било, че *признаването на собствеността на изобретенията и на художествените творби стимулира създаването им и с това се стимулира и икономическия растеж*¹⁴.

4. Очевидна е **необходимостта от регулирането на тези обществени отношения в международен мащаб**, което от своя страна води и до необходимостта от предприемането на съответни **правни механизми за закрила на интелектуалната собственост и в националните законодателства на отделните държави**. След 1967 година се сключват няколко международни договора в областта на интелектуалната собственост като *Споразумението за свързаните с търговските аспекти на правата върху интелектуална собственост*¹⁵ на Световната търговска организация (СТО), което доизяснява и въвежда нови обекти на интелектуална собственост¹⁶.

5. Авторското право е правна област, която осигурява закрила на „оригинални авторски творби“, включващи картини, скулптура, музика, романи, поезия, пиеси, архитектура, балет, ръководства и инструкции, техническа документация и софтуер. Правна закрила произтича от факта, че *един автор независимо създава творба и че неговото „изразяване на идеята“ е „оригинално“, а не копирано от друго лице*.

Авторското право има различен критерий от този на патентите, които се съсредоточават върху новостта на една полезна идея или концепция, а не – върху изразяването на тази идея. За разлика от изобретението, не е нужно авторската творба да бъде полезна. **Авторското право се простира върху изразяване на идеи и понятия, а не върху самите идеи и понятия**. Няма точна дефиниция за творбите, попадащи под авторското право. По-правилно би било да се каже, че авторското право се разпростира върху всички литературни и художествени творби,

¹³ Повече у Идрис, цит. съч.

¹⁴ Както ще се види, **връзката между интелектуалната собственост и икономическия растеж е вече все по-тясна и излиза на все по-преден план в международните дебати и въпросът за нейната закрила е особено съществен**

¹⁵ По-известно като Споразумението TRIPs WTO

¹⁶ Например топологията на интегрални схеми на базата на по-ранни разработки на СОИС. Тази тенденция показва динамичното естество на интелектуалната собственост в отговор на технологичното и културно развитие, отнасящи се например до хардуера и софтуера на компютъра, дигиталните комуникации, интернет и наследствеността.

като се има предвид гъвкавостта на съществуващия стандарт¹⁷. Практически закрилата на авторското право се простира върху творби, които непрофесионалиста може да смята, че нямат литературни или художествени стойности¹⁸. Закрилата на авторското право може да съществува в един и същи продукт или технология и *заедно с други форми на интелектуална собственост*¹⁹. В сравнителноправен план, в много държави авторските творби трябва да бъдат визуализирани и/или обективирани в достатъчно устойчива и постоянна форма, за да получат правна закрила²⁰. Творбите трябва да могат да бъдат сетивно възприемани от целената аудитория. Закрилата на авторското произведение става без излишни „формалности“, веднага след обективирането в действителността, при самото му изразяване. Постигнато е международно споразумение, че не са необходими „формалности“ за използването и притежаването на авторско право²¹.

6. През 1961 година Римската конвенция приема нови категории права, които дотогава не са били защитени с авторски права. Тези права се наричат „сродни права“ и в тях се включват радио и телевизионните предавания, звукозаписи и представления²². След приемането на Споразумението TRIPs²³ понятието „свързани права“ се заменя до голяма степен с „сродни права“.

III. Принципи на международноправната закрила на интелектуалната собственост

Преди да „очертая“ контурите на правната защита на интелектуалната собственост в България е редно да отбележа още няколко бележки относно *принципите на международноправната закрила на интелектуалната собственост*. Става дума за два определящи принципа на международното частно право в сферата на интелектуалната собственост.

1. Първият принцип е свързан с териториялния характер на правата, които се разглеждат. Правната терия приема почти единодушно, че авторското право и правата, обозначени като сродни имат ограничено териториално действие. Следователно субективното право се поражда само в рамките на територията на определена държава и никога извън рамките на нейната юрисдикция. Суверенитетът на всяка държава позволява тя самостоятелно

¹⁷ Повече у Идрис, цит. съч.

¹⁸ Напр. техническа документация, софтуер, ръководства и инструкции и пр.

¹⁹ Напр. изобретение, свързано с компютърен софтуер, което е защитено с патент и едновременно с това и софтуерът е защитен с авторско право

²⁰ Правилно се посочва това у проф. д-р Мария Павлова, Гражданско право – обща част, Софи – Р, София, 2002, с.405

²¹ Вж. Бернска конвенция, чл.5 ал.2

²² Международна конвенция за закрила на изпълнителите, продуцентите на звукозаписи и излъчващите организации, известна по-късно като Римска конвенция от 1961г.

²³ Цит. по-горе

да въвежда правните норми и принципи относно възникването, упражняването, защитата на права върху интелектуалната собственост²⁴. Поради тази му особеност не се поставя въпроса на международното частно право за приложимостта на чуждото право: кога и доколко се прилага? В съответствие с този принцип всяка държава определя:

- i. Кръга от обекти, върху които се простира тази закрила
- ii. Условието (елементите на фактическия състав) за възникването на съответното право
- iii. Обема на предоставените права
- iv. Условието за прекретенето им
- v. Срока на закрила
- vi. Режимът на свододно използване
- vii. Защитата срещу неправомерни посегателства

2. *Интензивното общуване* между народите, включително и обмяната на културни ценности, налага произведения, създадени в една страна да се ползват от закрила при използване в друга страна²⁵. Взаимното културно проникване е обективен процес, чието значение непрекъснато нараства²⁶. С достиженията на съвременната техника става възможно прехвърлянето на културните ценности твърде лесно и безпрепятствено. Всичко това налага на носителите на права да се даде възможност да получат закрила върху произведенията си и извън границите на тяхната държава. Оттук и широката гама международни споразумения на многостранна основа в сферата на интелектуалната собственост, които предоставят тази възможност. Всички подобни споразумения предвиждат изравняване по права местните и чуждестранни лица. Това представлява всъщност и **вторият принцип – на предоставяне на национален режим, или на асимилацията**. Тези два основни принципи лежат в основата на всички международни договори в тази област. В продължение на повече от век тези принципи са стояли непоклонимо в основата на международната закрила на интелектуалната собственост. Изравняването по права на местните и чуждестранните лица, което се визира от втория принцип, може да бъде формално и материално. При материалното изравняване имаме в известна степен унифициране на правни разрешения, тъй като се приема еднакъв правен режим на основата на международния договор и по този начин се върви към конвенционно право. Нормите, изравняващи правата на формален принцип, най-често са препращащи към

²⁴ Повече у Саракинов, цит.сър

²⁵ Както беше изяснено по-горе във връзка с историкоправния преглед на международната закрила на интелектуалната собственост. Повече у Идрис, цит.сър.

²⁶ J.M. Roberts, цит.сър.

съответното национално право. Всяко международно споразумение съдържа норми от двата вида, като съдържа, разбира се, и административно-наказателни норми, които уреждат собствен механизъм и са елемент от административно-наказателния способ за закрила²⁷.

В България първите авторскоправни норми се установяват с отделни текстове от дял трети на Търговския закон от 1897г., третиращи издателския договор. Първият български закон за авторското право е приет през 1921г²⁸, който е отменен по силата на Закона за отменяване на всички закони, издадени до 9 септември 1944г²⁹. Приема се нов Закон за авторското право от 1951г., който е силно повлиян от съветската правна доктрина, но малко по-късно през 1972г. прави решителна крачка в посока западноевропейските стандарти. През цялото това време нормите, третиращи договорите за поставяне на сцена, издаване и пр. се съдържат в Закона за задълженията и договорите. Едва последния, сега действащ Закон за авторското право и сродните му права обединява всички норми в регулаторната материя (ЗАПСП)³⁰.

IV. Позитивноправна уредба по вътрешното национално право

Принципът за закрилата на авторското право във вътрешното право на Република България се установява още с Конституцията³¹ в чл.54, който прокламира свободата на художественото, научното и техническото творчество и предвижда особена закрила от закона. **Правната уредба на защитата на авторското право и сродните му права се явява едно доразвитие на установения конституционен принцип и съществуващите такива в международното право³² и се установява в Закона за авторското право и сродните му права³³. Българското законодателство установява три генерални *правни способа за защита на авторското право и сродните му права* – гражданскоправен, административно-наказателен и наказателноправен способ³⁴.**

1. Гражданскоправният способ се състои в това, че всеки носител на авторско право или сродно на него право, както и всеки законно получил изключително право на използване на обект, защитен от Закона за авторското право и сродните му права³⁵, има възможност да потърси правата си пред гражданския съд, като предяви *осъдителен иск* и се ползва от *силата*

²⁷ Ще бъде разгледан на систематичното му място, в рамките на националните правни способности за закрила на интелектуалната собственост.

²⁸ Обн. ДВ. бр.86 от 20.07.1921г.

²⁹ Обн. Изв. бр.93 от 20.11.1951г.

³⁰ Закона е *lex generalis* и има кодификационен характер

³¹ Обн. ДВ бр.56 от 13 юли 1991г.

³² Така и проф. д-р Симеон Тасев и проф. д-р Методи Марков, Гражданско право – обща част, помагало за студенти, Сиби, 2006, с.150

³³ Закрилата на патентите, като форма на индустриална собственост е установена в Закона за патентите и регистрацията на полезни модели. Обн. ДВ. бр.27 от 2 април 1993г., загл.изм. с ДВ. бр.64 от 2006г.

³⁴ Саракинов, цит.съч.

³⁵ Обн. ДВ бр.56 от 29 юни 1993г.

на пресъдено нещо на съдебното решение³⁶. Обезщетение се дължи за вреди, които са пряка и непосредствена последица от нарушението. Съдът определя обезщетение по справедливост, което да действа възпиращо и предупредително на нарушителя и на останалите членове на обществото, като взема предвид всички обстоятелства във връзка с нарушението, пропуснатите ползи, неимуществените вреди, както и реализираните приходи от нарушителя.

- I. Иск за обезщетение за нанесени вреди (с правно основание чл.94 ал.1 ЗАПСП)
- II. Особен иск по чл.94а ЗАПСП. Искът е установен по основание, но няма достатъчно данни за неговия размер. При този иск ищеца може да предяви претенция за рамера на обезщетението, съгласно т.1 и т.2 на ал.1, в размер от петстотин до сто хиляди лева, като конкретния размер се определя от съда при условията на чл.94 ал.3 и 4 ЗАПСП и съответно обезщетение в размер на предмета на нарушението по цени на дребно на правомерно възпроизведените екземпляри.
- III. Иск за установяване факта на нарушението (чл.95 ал.1 т.1 ЗАПСП)
- IV. Иск за преустановяване неправомерното използване или за забрана за извършване на дейността, която ще съставлява неправомерно използване (чл.95 ал.1 т.2 ЗАПСП)
- V. Иск за изземване и унищожаване на неправомерно възпроизведените екземпляри на произведението, обектите по чл.72 или базите данни, както и на негативите, матриците, клишетата и други под., предназначени за възпроизвеждане на екземплярите (чл.95 ал.1 т.3 ЗАПСП)
- VI. Иск за изземване от употреба на презаписващите, декодиращите и възпроизвеждащи устройства, използвани изключително за извършване на нарушения (чл.95 ал.1 т.4 ЗАПСП)
- VII. Иск за придобиване на изетите неправомерно възпроизведени екземпляри от произведението, от обектите по чл.72 или базите данни, както и на негативите, матриците, клишетата и др.под., предназначени за възпроизвеждане на екземплярите (чл.95 ал.1 т.5 ЗАПСП)
- VIII. С така посочените правни искове, ищецът може да съедини и иск за разгласяване диспозитива на евентуално постановеното съдебно решение в два всекидневника за

³⁶ Подробно вж. Проф. д-р Живко Сталев, Българско гражданско процесуално право, Сиела, 2006

сметка на нарушителя, както и по телевизионна организация с национално покритие³⁷ в определен от съда часови пояс (чл.95 ал.1 т.6 ЗАПСП)

Активна процесуалноправна легитимация да предявя тези правни искове е носителя на накърненото авторско право. Активно процесуално легитимирани са и организациите за колективно управление на авторски права по чл.40 ал.7 ЗАПСП и професионалните защитни организации на приносители по чл.95а ал.1 ЗАПСП, разбира се, що се отнася до поверените им за управление права³⁸.

Ответници по тези искове са нарушителите. Поначало това биха могли да бъдат физически лица, но разпоредбата на чл.95б ЗАПСП уточнява, че и юридически лица могат да носят гражданска отговорност за нарушени авторски права по ЗАПСП, ако нарушението е извършено от:

- a. Лица, които ги представляват
- b. Техни служители по трудов договор
- c. Лица, които са в наети от тях

В тези случаи вината се предполага и подлежи на доказване от ответника, че няма проявена вина. С тази презумпция се облекчава процесуалноправното положение на носителя на накърненото право с оглед по-лесното доказване на нарушението и осъществяване на неговата гражданска имуществена отговорност³⁹.

Директива 2004/48/ЕО от 29.04.2004г. на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз изисква от държавите-членки предвиждането на редица *разпоредби, улесняващи доказването на нарушените авторски права*. Такива промени са направени и в ЗАПСП с изменението му през 2005г и създаването на членове 95в и 95г ЗАПСП.

Всичките шест иска могат да бъдат предявени само пред окръжните съдилища (чл.96 ЗАПСП). Решенията на тези съдилища подлежат на въззивно обжалване пред съответните

³⁷ Към момента това са БНТ, БиТиВи, Нова телевизия и ТиВи Две

³⁸ Саракинов, цит.съч.

³⁹ Тук, а и по други въпроси на гражданската отговорност при нарушаване на ЗАПСП, се проявяват различия между общия режим (по ЗЗД) и специалния (по ЗАПСП). С решение по гр.д. 1287/1997г. СГС 6 г.о. е приел, че при разглеждането на иск за обезщетение при нарушено авторско право специалните правила изключват приложението на общите по ЗЗД, които следва да се приложат при липса на правна уредба в ЗАПСП

апелативни съдилища и на касационно обжалване⁴⁰ пред Върховния касационен съд по реда на Гражданския процесуалния кодекс (ГПК)⁴¹.

Освен уредените в ЗАПСП правни иски, съществуват и още няколко други правни иски за защита на нарушено авторско право:

- I. Иск за установяване кой е създател на дадено произведение, кой е изпълнител на дадено изпълнение или филм, кой е излъчил първи по ефира дадена програма и пр. Този иск е допустим на общо основание⁴², като иск, установяващ факти с правно значение.
- II. Иск за неоснователно обогатяване, произтичащо от неправомерно изплатени възнаграждения по ЗАПСП (иск с правно основание чл.59 и сл.33Д). Искът се предявява само от титуляра на нарушеното авторско право и то само тогава когато няма на разположение друг иск за защита. Не е необходимо виновно извършване на нарушението. Тук отговорността следва общите принципи на деликтната отговорност и следва да се прилагат общите правила на гражданското право и гражданския процес.
- III. Иск за собственост върху материал, на който е фиксирано произведение (чл.108 ал.1 ЗС). По своя характер искът е вещен, предявява се от собственикът, върху който лежи доказателствената тежест да доказва своето право на собственост⁴³. За него отново важат общите правила на гражданското право и процес.
- IV. Иск за отнето владение с насилие или по скрит начин на вещи, обективиращи произведение (чл.76 ЗС). Искът е владелчески, посесорен за защита на отнето владение. В хода на исковото производство се установява факта на владението и отнемането, а не – на правото на собственост. Това го прави по-лесно реализируем с оглед бързината на процеса.

При тези иски обаче не нажат улесненията по чл.95в и чл.95г ЗАПСП и следва да се прилагат правилата само на Гражданския процесуален кодекс.

В рамките на гражданскоправния способ за закрила на интелектуалната собственост влизат и **особените обезпечителни мерки по ЗАПСП.**

Чл.96а ЗАПСП предвижда редица обезпечителни мерки във връзка с предявяването на един или на няколко иски по чл.94 и чл.95 ЗАПСП. Става дума за специални обезпечителни

⁴⁰ Относно обжалването на тези актове вж. А. Костов, *Особености на въззивното и касационното обжалване на авторскоправни актове, Собственост и право*, 2005, бр.2, с.63-65

⁴¹ Обн. ДВ. бр.59 от 20.07.2007г. в сила от 1 март 2008г.

⁴² Вж. Сталев, цит.сътч

⁴³ Правото на собственост върху вещь може да има евентуално значение за упражняването на авторски или сродни права

2. Вторият и третият *правни способности за закрила на интелектуалната собственост са административно-наказателния способ и наказателния способ*. Тези правни способности за закрила се явяват *взаимосвързани*, доколкото предприемането на защита по единия способ и налагането на санкция е пречка за осъществяването на закрилата с другия способ.

Административноправната защита се базира на правилата, поместени в глава тринадесета на Закона за авторското право и сродните му права. Разпоредбите известно време са били единственото основание за налагане на публична санкция на нарушителите. Наказателноправната защита по Наказателния кодекс⁴⁷ на Република България, поместени в раздел седми на глава трета от Особената част, във времеви аспект закъсня⁴⁸. Ето защо се забелязват и известни различия в правния режим на защитата по ЗАПСП и НК.

3. НК обявява за престъпления определени общественноопасни деяния, имащи признаците по чл.9 ал.1 НК, осъществяващи от обективна и субективна страна състава на престъплението. Ако престъплението отговаря на характеристиката на малозначително деяние по смисъла на чл.9 ал.2 НК⁴⁹, може да се предприеме закрила по ” линия ” на административноправния способ⁵⁰ и налагане на административноправна санкция по реда на Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН⁵¹). Както бе отбелязано по-горе, наказателната отговорност изключва административнонаказателната такава, която се явява субсидиарна на наказателната отговорност.

Реализира ли се някой от **състави на престъпленията против интелектуалната собственост** по чл.172а,чл.172б,чл.173,чл.174 НК⁵², спрямо нарушителя се прилага наказателна отговорност, иначе се прилага административноправна отговорност по чл.97 и чл.98г ЗАПСП.

От прочита на разпоредбите на чл.97 ал.1 т.1-16 и чл.98г ЗАПСП⁵³ остава впечатление, че е стеснен обхвата на закрилата, като са изрично изброени административните нарушения, спрямо които се позволява налагане на административни наказания по реда на ЗАНН⁵⁴.

⁴⁷ Обн. ДВ. бр. 26 от 2 април 1968г.

⁴⁸ Чл.172а и чл.172б са нови разпоредби в НК, втората обн. ДВ. бр.76 от 2006г., криминализиращи интелектуалното пиратство

⁴⁹ Повече у проф. д-р Иван Ненов, Наказателно право на Народна Република България, Кн. 1, Софи –Р, София; Проф. д-р Антон Гиргинов, Наказателно право – обща част, Софи-Р, София, 2005.

⁵⁰ Потвърждава се и в чл.172а ал.5 НК

⁵¹ Обн. ДВ. бр.92 от 28.11.1969г.

⁵² Разпоредбите на Раздел седми от Глава трета от Особената част на НК имат бланкетен характер, защото препращат за съдържанието на правото на интелектуална собственост към съответната позитивноправна уредба

⁵³ ЗАПСП е *lex specialis* спрямо ЗАНН, който доколкото не е предвидено друго, регламентира установяването на нарушенията, издаването, обжалването и изпълнението на наказателните постановления

Наказателноправният способ за закрила на интелектуалната собственост обхваща два типа престъпни посегателства:

- i. Плагиатството, което съществува до изменението на раздела и което защитава личните елементи от авторското право – самото право на авторство. Засягането на имуществени елементи от авторското право не се взема предвид от разпоредбите на чл.173 и чл.174 НК. Престъплението се характеризира от обективна страна с особености в предмета на засягане – „чуждо произведение на науката, литературата или изкуството”. За плагиатството е необходимо предмета на престъплението да бъде чужд продукт на интелектуална собственост. Изпълнителното деяние се осъществява само под формата на действие. Субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотворно лице, а по чл.174 НК се изисква и особен субект –лице с определено служебно положение, което има служебна власт. От субективна страна престъплението се извършва с пряк умисъл.
- ii. Престъпното ползване на чужда интелектуална собственост. С криминализирането на това общественноопасно деяние се отговори на обществената необходимост от материалноправна основа за борба с противозаконното използване на различни обекти на интелектуална собственост. За престъплението са предвидени два състава – чл.172а и чл.172б НК. От обективна страна предмет на престъплението е чужда интелектуална собственост, т.е деецът не е носител на съответното право. Пострадали могат да бъдат различни правни субекти. Съобразявайки правната уредба на ЗАПСП се обосновава извода, че пострадали могат да бъдат самия автор, неговите наследници, работодател или поръчвач, защото само те могат да се явяваат носители на авторското право. Изпълнителното деяние се извършва под формата на действие и се касае по същество винаги до определени форми на неправомерно използване на произведението. Накрая ще отбележа, че отсъства необходимото по закон съгласие за използване на произведението⁵⁵. Престъплението е формално, на просто извършване и е довършено с осъществяването на изпълнителното деяние.

⁵⁴ Тава становище застъпва Георги Саракинов, цит.съч. Не мога да се съглася с това становище, тъй като Закона за административните нарушения и наказания в чл.6 изрично обявява за административно нарушение това деяние (действие или бездействие), което нарушава установения ред на държавното управление, извършено е виновно и е обявено за наказуемо с административно наказание, налагано по административен ред. Т.е имаме приложение на принципа за законоустановеност на административните нарушения, за които се налагат административни наказания

⁵⁵ Случаите, при които носителя на авторското право и на сродното нему право може да даде съгласие за използването му са уредени в ЗАПСП. Там е посочена и формата, в която може валидно да се дава такова съгласие – чл.35 и сл. ЗАПСП. За валидността, изпълнението и правните последици на неизпълнението на сключваните авторскоправни договори важат специалните правила на ЗАПСП и общите изисквания на ЗЗД. Повече у проф. д-р Витали Таджер, Гражданско право на НРБ

От друга страна, в съотношението между личния и материалния елемент следва да се приеме, че първият има определящо значение, защото признаването на дадено лице за титуляр на авторското право е предпоставка той да осъществи и материалните права върху обекта на тази собственост⁵⁶.

V. Заключение

Краткият преглед на правната закрила на обектите на интелектуална собственост ни увери, че към настоящия момент Закона за авторското право и сродните му права е един относително добре осмислен и непротиворечив законодателен акт. Прави се опит за кодификация на материята, като се уредят обществените отношения в сферата на интелектуалната собственост на трайни и стабилни основи. Острата международна реакция, която се е появила векове назад във времето, е обусловила сключването на редица международноправни актове в областта и на международно ниво закрилата е ефективна и действаща. На национално ниво специалните граждански искиове, уредени от ЗАПСП ми се струват ефективни, макар правни основания за обещетение от този род и досега съществуват. Крачка в правилната посока са предвидените облекчения за титуляра на нарушеното право, главно на ниво доказване в гражданския процес. Реформата на ГПК тепърва ще позволи да се направи анализ от професионалистите дали и доколко се оказва ефективна и в този ред на мисли доколко улеснява закрилата на нарушените авторски и сродни права, които се полват от общия исков, обезпечителен и изпълнителен процес. Действително важно условие за ефективна защита на нарушените права е проведената реформа в гражданското съдопроизводство да доведе до ефективност, бързина и процесуална икономия – принципи, прокламирани в самия ГПК. А това е от огромно значение в глобалния динамичен и бързо развиващ се свят на XXI век. Наказателната закрила е напълно достатъчна, апропо от важност е самото прилагане на материалното наказателно право и в частност въвеждането или реформирането на наказателния процес⁵⁷. Може да се препоръча завишаване на превантивната функция и по-широко използване на принудителните административни мерки по АПК⁵⁸ *de lege ferenda*⁵⁹.

⁵⁶ Становището е на проф. д-р Александър Стойнов, Наказателно право – особена част – престъпления против правата на гражданите, Сиела, София, 2002

⁵⁷ По мое мнение НПК е абсолютно противоречив и „спяващ“ закон.

⁵⁸ Административно-процесуален кодекс.

⁵⁹ Използвана е правно-информационна система CIELA 4.0.